

Gandzyuk V.A. FENOMENOLOGIYA AND PROPAGANDIST ACTIVITY OF NEWSPAPER OF UVO «SURMA» IN 1927-1929

In the article certainly basic aspects of propagandist activity, ideological koncepty and functions of newspaper «Surma» in 1927-1929, separate programmatic principles of Ukrainian military organization are considered, their influence is intelligent on public opinion, national liberation processes in a period to formation of OUN.

Keywords: propaganda, newspaper UVO «Surma», national idea, autonomy, public opinion, revolutionary motion, terror, provocation

УДК 9/4 УКР-4В1/6

С.С. Плахотнюк, Д.О. Мельников

**ФОРМИ КУЛЬТУРНО-МАСОВОЇ РОБОТИ СЕРЕД СЕЛЯНСТВА УКРАЇНИ
В 20-30 РР. ХХ СТ.**

Стаття знайомить з особливостями різноманітних форм культурно-масової роботи серед селянства України в 20-30 рр. ХХ ст. Предметом дослідження є робота сільрад, хат-читалень, масових бібліотек, клубів, культбригад, гуртків художньої самодіяльності, театрів, кінотеатрів, радіо-установок. Автор використовує багатий архівний матеріал. Стаття розрахована на вчених, студентів, широке коло читачів.

Ключові слова: культосвітні заклади, селянство, клуби, бібліотеки, художня самодіяльність, кінофікація, радіофікація, культпохід.

Українська історична наука в своєму розпорядженні має значну кількість праць, присвячених дослідженню різних форм культурно-масової роботи серед селянства в 20-30 рр. ХХ ст. Історія культурно-освітньої роботи і бібліотечної справи в Україні висвітлена в монографіях В. В. Афанас'єва, В. О. Ветрова, с. А. Канавенка, І. Валька, І. Міневича [1], в яких вивчається стан матеріальної бази культурно-освітніх закладів, забезпечення їх кадрами, дослідженні форми і методи культурно-освітньої роботи і її вплив на підвищення культури сільських трудівників.

Глибокий аналіз змін в духовному житті селянства України подано в монографії О. О. Михайлова [2]. Сучасні оцінки культурних перетворень на селі в довоєнні роки дані в працях Е. В. Кульчицького [3].

Основу джерельної бази дослідження склали широко використані автором документи центральних і обласних архівів. Значну цінність у дослідженні вказаної проблеми мають статистичні збірники й довідники, періодична преса 1928-1940 рр.

Цікаві матеріали для дослідження зберігаються в багатьох фондах ЦДАВОВУУ і насамперед наркомун УРСР (ЦДАВОВУУ. – Ф. 166, – Оп. 8. – Спр. 854. – Арк. 71.), ЦККНС (Там само. – Ф. 7, – Оп. 1. – Спр. 575, – Арк. 6.), Ради професійних спілок (Там само. – Ф. 166. – Оп. 8. – Спр. 38, 220, 737, 854; – Оп. 9. – Спр. 141, 181, 231, 526, 885, 938, 1084, 1112; – Оп. 10. – Спр. 304, 943, 1143).

В документах Ф. 166 ЦДАВОВУУ містяться відомості про роль періодичної преси у піднесенні свідомості селянства. В архівних документах дослідник знайде необхідні відомості про кінофікацію (ЦДАВОВУУ. – Ф. 166. – Оп. 10. – Спр. 1148), радіофікацію (Там само. – Ф. 166. – Оп. 8. – Спр. 220, 854; Оп. 9 – Спр. 67, 529. – Оп. 10. – Спр. 945).

Центрами культурно-освітньої роботи були сільради, хати-читальні, масові бібліотеки. На 1 жовтня 1928 р. в селах України працювало 9844 клубних закладів. На кінець п'ятирічки майже у всіх населених пунктах були ті чи інші культурно-освітні установи. Так, наприклад, в Лиховецький район на Полтавщині входило 52 населених пункти, в яких діяло 64 культурно-освітні установи, в тому числі районних будинків – 1, районних бібліотек – 1, сільбудів – 11, будинків колективіста – 3, хат-читалень – 25, червоних кутків – 4, сільських бібліотек – 3, пересувних бібліотек – 17. Так, якщо на початок 1933 р. в Вінницькій області було 138 колбудів, сільбудів і хат-читалень, 1014 червоних кутків, 114 сільських бібліотек, то на 1 січня 1934 року в Київській області за відомостями з 67 районів працювало 1622 колбуду, 310 хат-читалень, 459 червоних кутків, 89 зразкових будинків культури /ЗБК/, де була краще поставлена культурно-масова робота. В Дніпропетровській області на селі діяло колбудів – 1243, хат-читалень – 648, червоних кутків – 3909, бібліотек – 1169. Зміцненню матеріальної

.....
бази культури і поліпшенню їх роботи сприяли щорічні конкурси на кращу установу культури. В 1935 р. у Всеукраїнському конкурсі на кращий будинок колективіста взяли участь 3472 культурно-освітні установи. Під час проведення конкурсу було завершено будівництво 136 будинків колективіста, створено кілька сотень культурно-побутових баз, побудовано 30 нових будинків колективіста. В 1936 р. в Каменецькому районі Київської області проводився конкурс на кращий колгоспний клуб [4].

Документи свідчать, що крім постійних культурно-освітніх закладів для кращого обслуговування мешканців віддалених сіл створювалися пересувні культурно-освітні заклади. Так, протягом 1927/28 р. було організовано 17 пересувних робсільтеатрів, 13 хорових капел, 9 кобзарських капел, 2 сільськогосподарські музеї, 47 стрілецьких тирів [5].

Мережа сільських установ культури безперервно зростала. В січні 1933 р. в селах України нараховувалось 12185 клубних установ, а на 1 січня 1938 р. їх стало 17333, тобто кількість культ установ виросла на 5148 [6].

Так, якщо на початок 1933 р. в Вінницькій області було 138 колбудів, сільбудів і хат-читалень, 1014 червоних кутків, 114 сільських бібліотек, то на 1 січня 1934 року в Київській області за відомостями з 67 районів працювало 1622 колбуди, 310 хат-читалень, 459 червоних кутків, 89 зразкових будинки культури /ЗБК/, де була краще поставлено культурно-масову роботу. В Дніпропетровській області на селі діяло колбудів - 1243, хат-читалень - 648, червоних кутків - 3909, бібліотек - 1169 [7].

В 1927-28 рр. в селах працювало 8319 пересувних пунктів, в 1928-29 р. їх стало 4298. Зменшення кількості пересувних пунктів пояснюється тим, що в багатьох пунктах, де раніше діяли пересувні пункти, відкривалися стаціонарні бібліотеки. В 1930-31 р. діяло вже 73281 пересувний пункт. Різке їх збільшення відбулося за рахунок включення в їх число книгоносних пунктів. Про значну роботу проведено по поширенню книг пересувними і книгоносними пунктами свідчить те, що в 1929-30р. ними було видано читачам понад 959 тис. книг, або в середньому за рік на одну бібліотеку припадало 2089 книг, в 1930-31 р. видано 846 тис. книг, в середньому по 2115 книг на кожну бібліотеку. Значна частина пересувних і книгоносних пунктів була відкрита в колгоспах, радгоспах, хатах-читальнях тощо. Так, в 1929-30 р. в колгоспах працювало 398 пунктів, радгоспах - 104, хатах-читальнях і червоних кутках - 1920. в лікпунктах і школах для малописьменних - 180. В 1930-31 р. в колгоспах вже працювало 656 пунктів видачі книг, в радгоспах 137, в хатах-читальнях - 1162, в лікнепах і школах для малописьменних - 1125 [8].

Розглядаючи форми і методи культурно-освітньої роботи на селі, слід підкреслити, що вони тісно пов'язувалися з завданнями так званого комуністичного будівництва. Партійні організації примушували працівників культосвітніх закладів пов'язувати їх роботу з виконанням завдань, поставлених партією і в першу чергу з завданням здійснення насильницької політики колективізації сільського господарства і ліквідації куркульства як класу, пропаганди необхідності і вигідності для селянства переходу до нових форм ведення господарства.

За вимогою партійних організацій сільбуду проводили так звані агітаційні суди-свого роду інсценізовані спектаклі, в яких ролі виконували учасники художньої самодіяльності. «Суди» частіше всього проводились над «куркулями, які шкодили колективізації», були «ворогами підвішений врожайності», «експлуататорами наймитів».

Культосвітні заклади проводили велику роботу по пропаганді сільськогосподарських знань.

Станом на 15 січня 1931 р. в селах республіки працювало 1389 гуртків, в яких навчалось 44432 чол. Навчання в цих гуртках озброювало селян знаннями з ведення сільського господарства.

На протязі 1927-1928 рр. основними формами агропропаганди: лекціями, бесідами, сільськогосподарськими гуртками, курсами й екскурсіями були охоплені 2662 тис. сільського населення, в 1928-1929 рр. - 4832 тис. В 1929 р. 700 тис. сільського населення були охоплені агропромисловими нарадами, біля 20 тис. охоплені тижневими сільськогосподарськими курсами, 2 тис. активістів навчалися на місячних курсах при вузах 8675 тис. чол. навчалися при сільських культзакладах.

В цьому ж році було видано біля 2 мільйонів стінних газет, листівок і плакатів. Охват агролікнепом був значним. Так, в Вовчанському районі агро лікнепом були охоплені 2600 чол., в Балахівському – 9 тис [9].

В 1929 році в сільбуддах і хатах-читальнях діяло 5,5 тис. сільськогосподарських гуртків, в яких навчалися 300 тис. бідняків і середняків.

Важливе місце в сільськогосподарській пропаганді належало сільськогосподарським виставкам, які знайомили селян з передовими прийомами агротехніки, показували ефективність використання в сільському господарстві тракторів, тощо. Восени 1928 року Харківський міський сільбуд з допомогою сільськогосподарських організацій організував сільськогосподарську виставку. За період з жовтня 1928 року до липня 1929 року виставка обслужила 11 районів Харківського округу. За цей період лекторською групою виставки було проведено 174 лекції і бесіди і 19 виробничих нарад, організовано 8 сільськогосподарських гуртків. Сільськогосподарська виставка мала свої радіо і кінопересувки. Лекції і бесіди супроводжувались демонстрацією кінофільмів. Всього кінопересувкою було обслужено за час роботи виставки 35 тис. чоловік [10].

Цікавою формою роботи по впровадженню передової агротехніки у виробництві стала організація хат-лабораторій.

В 1935 р. на Україні нараховувалось до 9 тис. хат-лабораторій. Для узагальнення і поширення їх досвіду в березні 1935 р. став видаватися журнал «Хата-лабораторія».

Найбільш поширеною формою культроботи в кінці 20-х і на початку 30-х років були агітвози. Під час перерви в роботі колгоспники слухали радіо, читали газети, з ними проводились бесіди, голосні читки. В Лихіцькому районі на Полтавщині весною 1931 р. працювало 26 агітвозів. В Чернігівському районі працювало 2 агітвози, було організовано 30 пересувних бібліотек [11].

Іншою формою культроботи в цей час були культ комбайни, до складу яких входили інспектор з організації праці в колгоспах, агроном, лікар, кінопересувка, виїзна редакція.

В кінці 30-х років у багатьох областях організовувались культбригади. Вони мали в своєму складі лектора, пересувну бібліотеку, виїзну редакцію, учасників художньої самодіяльності. Так, наприклад, в Могилів-Подільському районі на Вінниччині під час збиральної кампанії працювало 13 культ бригад, по 11-15 чоловік кожна, разом до 170 чоловік [12].

В роки другої п'ятирічкишироко використовувалися вже відомі форми роботи, якагітвізки, культкомбайни, культбригади, культбази.

Під час посівної кампанії на полях Вінницької області працювало агітбригад 16, кіно бригад – 28, агітвозів – 3, культ комбайнів – 29. Цими закладами було охоплено понад 307 тис. чоловік, обслужено 1505 населених пунктів, 1868 колгоспів, радгоспів і МТС [13]. В Уманському районі на весняній сівбі 1936 р. працювало 13 культбригад, якими було обслужено 17 сільрад і 22 колгоспи, 14 драматичних і 11 хорових гуртків, 12 струнних і 8 духових оркестрів, 2 районні культ бригади. За відомостями з 16 районів Київської області веною 1936 р. в селах працювало 16 культурно побутових баз. проведено 912 вечорів художньої самодіяльності, 803 концерти, працювала 91 пересувна бібліотека [14].

Ріст мережі культурно-освітніх закладів сприяв розвитку художньої самодіяльності на селі. В 1928 р. в сільській художній самодіяльності брало участь 150 тис. юнаків і дівчат. Музичні, драматичні й інші гуртки художньої самодіяльності виникали в сільбуддах, хатах-читальнях, колбудах.

Так, в Могилів-Подільському окрузі в сільбуддах і хатах-читальнях в 1928 р. працювало 594 гуртки художньої самодіяльності, в яких налічувалося 12315 членів. В культурноосвітніх закладах Ніжинського округу в 1928 р. працювало 79 драматичних, 27 хорових гуртків, а в наступному році кількість драматичних гуртків досягла 96, а хорових – 34. В селі Якушинцях Вінницького району діяло 9 гуртків художньої самодіяльності, в яких брало участь 92 чоловіки [15].

В 1928 році в селах працювало 5 тис. драматичних гуртків, спектаклі яких за рік відвідало 12 мільйонів глядачів. В 1929 р. їх нараховувалось біля 8 тисяч. В середньому щорічно кожний драматичний гурток готував 3-5 спектаклів. Ними було охоплено 35 млн. чоловік. Активну участь в драматичних гуртках брала молодь. Наприклад, в Луганському окрузі в 87 драматичних гуртках молодь складала 68,1% [16].

Велику роботу по пропаганді театрального мистецтва проводили пересувні колгоспні театри. За один тільки 1935-36 рік вони обслужили біля 4 млн. колгоспників. В репертуарі театрів були п'єси українських класиків, класиків світової культури. Другий колгоспний театр Київської області тільки за час весняної посівної кампанії 1936 року обслужив 98 колгоспів Шполянського, Гельмязівського, Чорнобаївського, Іркшевського, Золо-тоноського районів. Було показано 75 спектаклів, якими було охоплено 30 тисяч глядачів. Третій колгоспний театр Київської області за 10 місяців обслужив 19 районів, 244 колгоспи. П'ять колгоспних театрів і дві пересувки обласного театру обслужили 95 районів Київської області [17].

Великий вплив на піднесення села мало кіно.

Якщо в 1928 р. на селі працювало 968 кіноустановок то на 1 січня 1932 р. їх стало 4045, або загальна кількість установок збільшилась більш ніж в 4 рази.

Особливо велике значення для сіл мала робота кінопересувок, які обслуговували колгоспників безпосередньо в польових умовах. В 1929 р. 762 пересувки обслуговували 6 тис. населених пунктів.

Кількість кіноустановок в селах продовжувала зростати. Станом на 1 січня 1937 р. в селах республіки налічувалось 3840 кіноустановок, з них 559 звукових, в 1938-3888 [18].

На середину 20-х років дедалі помітніше місце в політичному і культурному житті трудящих посідало радіо.

У зв'язку з недостатньою кількістю радіоточок, працівники культурно-освітніх закладів на селі організували колективне прослуховування радіопередач. З цією метою в сільських, державних і колгоспних клубах, в МТС створюються радіо аудиторії, тобто спеціально обладнані для прослуховування радіопередач кімнати. Особливо популярними серед селян були передачі «Селянської радіогазети», де систематично висвітлювалось життя села, а також давались методичні поради культурмійцям.

В наступні роки посилилась радіофікація сіл. З цією метою проводилися місячники радіофікації, культпоходи на село. В Київській області в результаті проведення культпоходу в 1933 р. було побудовано 5 радіовузлів встановлено 5683 радіоточки, організовано 96 радіо аудиторій. В 1936 р. тільки в сільських культурно-освітніх закладах працювало 1698 радіоприймачів і 84 радіовузли [19].

Як свідчать документи ЦДАВОВУУ культурно-освітні заклади урізноманітнюючи форми і методи діяльності сприяли піднесенню культури селянства, пропагували агрозоотехнічні знання, розвитку масової художньої самодіяльності, формували мережу нових закладів культури.

Проте наявні культосвітні заклади не в усьому задовольняли потреби трудящих. Значна частина їх була погано обладнана, мала непривабливий вигляд, бракувало досвідчених кадрів. Саме культосвітня сфера була наймасовішим і найпотужнішим каналом, через який формувалася тоталітарна система мислення, велася боротьба проти «українських буржуазних націоналістів.»

Акцент на аналізі культурно-масової роботи серед селянства під контролем державної системи, свідчить про духовний потенціал українського селянства, надає інформацію для наступних дослідників по виробленню рекомендації щодо сучасних культурних процесів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Афанас'єв В. В., Ветров В. О., Канавенко С. А. Нариси історії культурно-освітньої роботи на Україні (1917-1941 рр.). – Харків, 1968; Валько І., Міневич І., Клуби, бібліотеки Радянської України. – К., 1960.
2. Михайлов О. О. Культурний розвиток українського села в роки соціалістичного будівництва, – К., 1963.
3. Кульчицький С. В. Між двома війнами. (1921 – 1941 рр.). Український історичний журнал. N 8, 9. 1991р.
4. Комуніст, 1928, 30 грудня.
5. ЦДАВОВУУ. – Ф. 166. – Оп. 8. – Спр. 280, 94, 208, 212, – Ф. 257. – Оп. 1., – Спр. 873, – арк. 20, 21.
6. Культурне будівництво УРСР. Ст. дов. – К., 1940, ст. 6/.
7. ЦДАВОВУУ. – Ф. 7. – Оп. 1. – Спр. 988. – арк. 29.
8. Житомирський облдержархів. – Ф. 271, – Оп. 2. – Спр. 9, – арк. 28.
9. ЦДАВОВУУ. – Ф. 166. – Оп. 9, Спр, 1084. – арк. 7.
10. Афанас'єв В. В. Вказана праця, ст. 118.
11. Чернігівський облдержархів. – Ф. 69. – Оп. 1. – Спр. 350, – арк. 2.

12. Вінницький облдержархів. – Ф. 3. – Оп. 1. – Спр. 585. – арк. 6.
13. Там само. – Ф. 136. – Оп. 1. – Спр. 238, – арк. 21.
14. Київський облдержархів. – Ф. 144. – Оп. 1. – Спр. 1191. – арк.1330.
15. Вінницький облдержархів. – Ф. 2071. – Оп. 1. – Спр. 458. – арк. 16.
16. ЦДАВОВУУ. – Ф. 7. – Оп. 1. – Спр. 431. – арк. 8.
17. Комуніст, 1936, 10 жовтня.
18. Культурне будівництво в УРСР – К., 1986. ст. 243.
19. Комуніст, 1936, 20 червня.

Плахотнюк С.С., Мельников Д. А. ФОРМЫ КУЛЬТУРНО-МАССОВОЙ РАБОТЫ СРЕДИ КРЕСТЬЯНСТВА УКРАИНЫ В 20-30 ГГ. XX СТ.

Статья знакомит с особенностями разнообразных форм культурно-массовой работы среди крестьянства Украины в 20-30 гг. XX ст. Предметом исследования есть работа сельсоветов, изб-читален, массовых библиотек, клубов, культбригад, кружков художественной самодеятельности, театров, кинотеатров, радиоустановок. Автор использует богатый архивный материал. Статья рассчитана на учёных, студентов, широкий круг читателей.

Ключевые слова: культпросвет учреждения, крестьянство, клубы, библиотеки, художественная самодеятельность, кинофикация, радиофикация, культпоход.

Plakhotnyuk S., Melnikov D. FORMS CULTURAL WORK AMONG THE PEASANTS OF UKRAINE IN THE 20-30 YEARS OF THE TWENTIETH CENTURY

The article introduces the features of the various forms of cultural work among the peasants of Ukraine in the 20-30 years of the twentieth century. The subject of research is the work of village councils, village reading rooms, libraries, clubs, kultbrigad, amateur art groups, theaters, cinema, radio installations. The authors use a rich archival material. This article is intended for researchers, students and the general reader.

Key words: cultural agency, the peasantry, clubs, libraries, amateur art groups, cinemafication, radiofication, cultura campaign.

УДК 930.85(477)»19»:371

I.I. Ніколіна

ОСОБЛИВОСТІ ШКІЛЬНОГО БУДІВНИЦТВА В УСРР В 20-Х - НА ПОЧАТКУ 30-Х РР. XX СТ.

Стаття присвячена розвитку загальноосвітньої школи УСРР в 20-х на початку 30-х рр. XX ст. У ній висвітлені особливості будівництва та динаміка росту мережі загальноосвітніх шкіл. Визначено заходи уряду по подоланню труднощів в освітній сфері

Ключові слова: загальноосвітня школа УСРР, народний комісаріат освіти, шкільне будівництво, фінансування освітньої галузі.

У 20-х – на початку 30-х рр. XX ст. в УСРР спостерігалось кількісне зростання мережі шкіл. Поряд з цим, не можна заперечувати той факт, що їх матеріальна база перебувала у жалюгідному становищі не лише через загальну економічну кризу, але й через недоліки управління з боку державних органів влади.

Насучасному етапі, коли в Україні втілюється в життя програма розвитку національної культури та освіти вивчення досвіду минулих років набуває практичної значущості і тому дана тема є особливо актуальною.

Завдання цієї статті – вияснити настільки сформованість залишкового принципу фінансування і ресурсного забезпечення освітньої галузі в даний період впливала на будівництво шкіл та висвітлити процес використання альтернативних джерел фінансування, спрямованих на їх розвиток.

Значна увага цій проблемі приділяється в працях В. Липинського [1;2], В. Борисова [3;4]. На великому фактичному матеріалі у праці В. Курила, В. Шепотька [5] також висвітлюється широкий спектр проблем становлення і розвитку загальноосвітньої школи України за часів радянської влади. Автори подають вичерпну характеристику основних факторів, які визначали характер її розвитку.

Загальноосвітня школа УСРР в 20-х – на початку 30-х рр. XX ст. була важливою складовою політичного, економічного та культурного життя. Особлива увага приділялася її будівництву. В постанові ВУЦВК і РНК УСРР про здійснення загального навчання,